

МІНІСТЕРСТВО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

на правах рукопису

ГАЦЕНКО Сергій Вікторович

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ
ВИРОБНИЦТВА НАСІННЯ КУКУРУДЗИ У ГОСПОДАРСТВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ
(НА ПРИКЛАДІ НАСІННИЦЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

08.00.05 - Економіка, планування, організація управ-
ління народним господарством та його га-
лузями /сільське господарство/

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1993

Робота виконана в Інституті кукурудзи Української академії
аграрних наук.

Науковий керівник. – доктор економічних наук С.С. БАКАЯ.

Оцінні опоненти: доктор економічних наук, професор

П.О. МОСІЮК

кандидат економічних наук, старший

науковий співробітник С.В. МЕРТЕНС

Відповідна організація – Дніпропетровський державний аграрний
університет.

Захист відбудеться "7" *листопада* 1993 р. на засіданні спеціалізованої ради Д І20.71.06 в Українському державному аграрному університеті / Київ, вул. Героїв Оборони, 11, 10-й учбовий корпус, ауд. N 412 /.

Просимо прийняти участь у роботі спеціалізованої ради або вислати відгук на автореферат в 2-х примірниках, завірений печаткою Вашої установи, за адресою: 252041, Київ - 41, вул. Героїв Оборони, 15, сектор захисту дисертацій.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці університету.

Автореферат розісланий "6" *вересня* 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,

кандидат економічних наук

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

В.К. Савчук

В.К. САВЧУК

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важливим джерелом зростання валових зборів зерна та створення міцної кормової бази для тваринництва є збільшення виробництва зерна кукурудзи.

До фундаментальних умов вирішення цієї задачі в Україні відноситься підвищення врожайності кукурудзи за рахунок інтенсифікації виробництва, важливим фактором якої є поліпшення якості гібридного насіння.

Гібриди кукурудзи, що використовуються на Україні, мають високий потенціал продуктивності, але значна його частина, в зв'язку з низькою якістю насіння, не реалізується. Відомо, що врожайні властивості гібридного насіння кукурудзи в силу окремих організаційно-економічних причин на 10 - 15 % нижчі генетично можливого рівня. В їх числі: недостатній розвиток матеріально-технічної бази галузі насінництва, низький рівень концентрації виробництва в насінницьких господарствах, не дотримання технології та деякі інші. Це приводить до зниження рівня врожайних якостей насіння.

Становлення ринку насіння в Україні створює якісно нову ситуацію. Підвищення якості насіння починає насувати вирішального значення не тільки для споживачів, а й виробників, оскільки економічний розквіт останніх все більшою мірою визначається конкурентоспроможністю продукції.

В країнах з розвинутими ринковими відносинами зусилля насінницьких фірм спрямовані на зростання якості насіння. Девіз фірм країн ЄЕС - "одна насінина - одна рослина".

Головною ланкою системи насінництва кукурудзи є спеціалізовані насінницькі господарства, які вирощують гібридне насіння першого покоління. Їх в Україні нараховується більше тисячі. Концентрація виробництва насіння в більшості насінницьких господарствах залишається низькою. В зоні Степу на одне господарство приходить 160 - 220, в Лісостепу 90 - 150 га площі ділянок гібридизації кукурудзи. Тому резерви підвищення ефективності насінництва кукурудзи за рахунок поглиблення спеціалізації насінництва використовуються недостатньо.

Розвиток ринкових відносин стимулює інтеграційні процеси в насінництві, що зумовило створення різноманітних типів об'єднань по виробництву насіння. Їх діяльність спрямована на підвищення ефективності виробництва високоякісного насіння кукурудзи при максимальному використанні виробничого потенціалу членів об'єднань.

ня, що створює передумови для прискорення науково-технічного прогресу в галузі і вдосконалення організації виробництва насіння.

У зв'язку з цим росте практичний інтерес до кращого використання організаційних факторів, як резерву підвищення ефективності виробництва насіння.

Рішення цього завдання потребує комплексного, системного підходу з метою врахування ґрунтово-кліматичних, агротехнічних та організаційно-економічних умов виробництва насіння. Великого значення набувають питання розміщення і оптимізації рівня концентрації виробництва насіння в спеціалізованих господарствах та об'єднаннях по насінництву кукурудзи, раціональне використання екологічного та економічного потенціалів.

Особливе значення це завдання має для зони Лісостепу України, де виробляється 48 % гібридного насіння кукурудзи та його батьківських форм. Цей регіон перспективний для подальшого нарощування виробництва цього важливого для АПК України виду продукції.

Актуальність і недостатнє вивчення перелічених питань зумовили вибір теми дисертаційної роботи.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є комплексне наукове обґрунтування оптимального рівня концентрації виробництва гібридного насіння кукурудзи в насінницьких господарствах та об'єднаннях по насінництву зони Лісостепу України з урахуванням розвитку матеріально-технічної бази, використання прогресивних форм організації його виробництва.

У відповідності до названої мети ставили я такі завдання для вирішення:

- теоретично обґрунтувати економічну доцільність зростання концентрації і поглиблення спеціалізації виробництва гібридного насіння кукурудзи;
- проаналізувати в Вінницькій області наявні природно-економічні умови, які сприяють зростанню концентрації виробництва гібридного насіння кукурудзи в насінницьких господарствах ;
- обґрунтувати методiku оптимізації раціонального рівня концентрації виробництва насіння кукурудзи в насінницьких господарствах;
- визначити нормативну потребу насінницьких господарств в ресурсному забезпеченні для виробництва гібридного насіння кукурудзи;
- виявити резерви зростання ефективності роботи насінницьких

господарств за рахунок оптимізації концентрації виробництва насіння кукурудзи.

Об'єктом досліджень обрані насінницькі господарства Вінницької області, в яких виробляється 25 % гібридного насіння кукурудзи всієї зони Лісостепу України, з типовими для зони ґрунтово-кліматичними та економічними умовами виробництва насіння кукурудзи.

Експериментальна робота проводилась в насінницьких господарствах Теплицького району, розташованого на південному сході області. Предметом досліджень були: економічні аспекти організації виробництва насіння кукурудзи в спеціалізованому насінницькому господарстві колгоспу ім. Леніна, який входить до складу асоціації по виробництву насіння кукурудзи "Теплик".

Методика досліджень. Теоретичною і методологічною основою досліджень є матеріалістична діалектика, праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем економіки АПК.

При виконанні досліджень використовувались загальнонаукові та специфічні методи: розрахунково-конструктивний, статистичних групувань, монографічний, графічний, метод екстраполяції, індексного аналізу, економіко-математичного моделювання тощо.

З метою обґрунтування раціонального рівня концентрації виробництва гібридного насіння в спеціалізованих господарствах застосована методика і відповідне програмне забезпечення, розроблене в Інституті кукурудзи УААН.

Для обґрунтування потреби базового насінного господарства в матеріально-технічних ресурсах використана програма "Технолог", розроблена в Інституті механізації та електрифікації сільського господарства УААН, в якому виконані необхідні розрахунки на ЕОМ СМ 1040.

Наукова новина дослідження полягає у використанні системного підходу до обґрунтування раціонального рівня концентрації виробництва гібридного насіння в спеціалізованих господарствах та об'єднаннях по насінництву кукурудзи зони Лісостепу України.

Основні результати, що вносяться на захист:

- методичні підходи до агроекономічного обґрунтування раціонального рівня концентрації виробництва насіння кукурудзи в насінницьких господарствах;

- інформаційне забезпечення програми оптимізації обсягу та розміщення виробництва гібридного насіння кукурудзи в зоні діяльності виробничих систем (асоціацій).

- результати оптимізації рівня концентрації виробництва гіб-

ридного насіння кукурудзи в насінницьких господарствах асоціації "Теплик";

- нормативи ресурсного забезпечення насінницьких господарств;
- резерви підвищення ефективності насінництва кукурудзи за рахунок оптимізації концентрації виробництва.

Практичне значення роботи. У відповідності до умов Лісостепу України обґрунтовані розміщення і раціональний рівень концентрації виробництва насіння кукурудзи в насінницьких господарствах - учасниках агропромислових формувань по насінництву кукурудзи.

Реалізація в 1991 р. розроблених для АНК "Теплик", створеної при нашій участі, рекомендацій по удосконаленню розміщення і рівня концентрації виробництва гібридного насіння кукурудзи в насінницьких господарствах забезпечили збільшення валового збору насіння на 65 т (2,9 %), суми чистого доходу на 295 тис.крб. (7,7%), підвищення рівня рентабельності виробництва - на 22%.

Результати досліджень нашли відображення в методичних рекомендаціях " Оптимізація обсягів та розміщення виробництва гібридного насіння кукурудзи в зоні діяльності виробничих систем (асоціацій)".

Апробація роботи і реалізація результатів досліджень. Дисертаційна робота виконана у відповідності з планом наукових досліджень відділу економіки і організації сільськогосподарського виробництва Інституту кукурудзи УААН і є складовою частиною тем у 1986 - 1990 рр. " Розробити перспективні моделі розвитку виробництва зерна і насіння кукурудзи в господарствах основних типів спеціалізації зон, які забезпечують зростання продуктивності праці в галузі на 15- 20%, зниження енергомісткості і ресурсомісткості зерна на 10-15%" / Держ. Рег. N 01870042472/ і в 1991 році "Розробити інформаційну систему середовище-гібрид-насіння", яка входить до НДР /Держ.Рег. N UA01000784P/.

Основні положення і результати досліджень, що містяться в дисертаційній роботі, повідомлені і схвалені на республіканській нараді по насінництву кукурудзи /Сімферополь, лютий 1990 р./, Всесоюзній науково-технічній конференції "Розвиток інтеграційних зв'язків науки і виробництва в нових умовах господарювання" /Алма-Ата, 17-21 червня 1991 р./, міжрегіональній науково-практичній конференції "Розвиток форм власності багатокладної економіки і кооперації в АПК в умовах ринку" /Київ, листопад 1991 р./, першій республіканській науково-практичній конференції молодих вчених з питань виробництва зернових культур. /Дніпропетровськ, 12-13

лютого 1993 г./.

Публікація результатів досліджень. За результатами досліджень опубліковано 5 наукових робіт загальним обсягом 2,55 друк. аркушів.

Обсяг та структура дисертаційної роботи. Дисертація складається з вступу, трьох глав, висновків і пропозицій, а також 9 додатків. Робота викладена на III сторінках основного тексту, містить 35 таблиць і 19 рисунків. Список цитованої та використаної літератури включає 218 найменувань.

У вступі обґрунтована актуальність теми, сформульовані мета та завдання дослідження, наукова новина і практичне значення роботи, результати, що виносяться на захист.

В першій главі "Теоретичні і практичні аспекти завдання підвищення концентрації та поглиблення спеціалізації виробництва гібридного насіння кукурудзи" на основі огляду праць економістів-аграріїв розкрита економічна сутність концентрації і спеціалізації виробництва як форми прояву суспільного поділу праці; розглянуті закономірності впливу на рівень концентрації та спеціалізації природних та економічних факторів; досліджені стан та перспективи поглиблення спеціалізації та зростання концентрації виробництва насіння кукурудзи в насінницьких господарствах.

В другій главі "Природні і економічні передумови підвищення концентрації виробництва гібридного насіння кукурудзи в насінницьких господарствах Вінницької області" виконана оцінка природних ресурсів області стосовно насінництва кукурудзи, проаналізовано динаміку рівня концентрації виробництва насіння в насінницьких господарствах, визначені основні фактори, що їх обмежують, досліджено вплив концентрації виробництва насіння кукурудзи на його ефективність.

В третій главі "Обґрунтування рівня концентрації виробництва насіння кукурудзи в спеціалізованих господарствах" розроблені: методичні підходи до оптимізації рівня концентрації виробництва гібридного насіння кукурудзи в насінницьких господарствах; визначено оптимальний рівень концентрації виробництва насіння кукурудзи в господарствах, функціонуючих в рамках асоціації до насінництву кукурудзи; обґрунтовані нормативи потреби насінницьких господарств в основних, оборотних та трудських ресурсах з урахуванням рівня концентрації виробництва насіння кукурудзи; виявлені резерви зростання ефективності виробництва насіння кукурудзи в спеціалізованих господарствах за рахунок оптимізації їх вироб-

II. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Товарне господарство базується на трьох основних складових: економічній обособленості товаровиробників; поділу праці між ними, який пов'язаний з розвитком та поглибленням суспільного поділу праці і виражається через процеси спеціалізації та кооперування виробництва; можливості кожного товаровиробника забезпечити свої інтереси.

Історичний процес суспільного поділу праці в умовах товарного виробництва сприяє виділенню все більшої кількості галузей з метою одержання більшого прибутку з найменшими затратами праці і засобів. Суспільний поділ праці об'єктивно передбачає спеціалізацію виробництва з вищим рівнем використання машин.

Під впливом науково-технічного прогресу відбуваються значні зміни в поділі праці всередині галузей сільськогосподарського виробництва. Досвід виробництва насіння в США і країнах ЄЕС свідчить, що в більшості розвинутих країн поглиблюється спеціалізація селекційно-насінницької галузі кукурудзи.

Розвиток ринкових відносин формує якісно нову ситуацію в насінництві, в якій інтереси споживача насіння повинні збігатися з інтересами його виробника. Це стимулює останнього шукати резерви зниження затрат і підвищення якості насіння. В зв'язку з чим особливого значення набувають організаційні фактори, за рахунок яких результативність виробництва насіння може суттєво зрости.

Аналітичний огляд результатів досліджень теоретичного та прикладного характеру, присвячених проблемі суспільного поділу праці, спеціалізації і концентрації насінництва кукурудзи дає підстави для висновку, що поглиблення спеціалізації і зростання концентрації виробництва насіння кукурудзи є значимим фактором росту його ефективності як на рівні господарства, так і галузі в цілому. Цьому сприяє більш ефективне використання землі, матеріально-грошових витрат і трудових ресурсів. Визначення оптимального рівня концентрації виробництва гібридного насіння в спеціалізованих господарствах складає предмет наукового пошуку. Це комплексне завдання, розв'язання якого потребує відповідного підходу, врахування всіх найсуттєвіших екологічних, організаційних та економічних факторів.

На рівень концентрації виробництва насіння кукурудзи безпосередньо впливають природні та економічні фактори. Серед них пер-

ші мають особливо велике значення при розміщенні, концентрації та спеціалізації насінництва кукурудзи. Територіальне розміщення ділянок гібридизації зумовлює також рівень ефективності виробництва насіння кукурудзи.

Проведений аналіз досвіду поглиблення спеціалізації і зростання концентрації виробництва насіння кукурудзи в основних кукурудзосіючих зонах свідчить, що ефективне функціонування спецгоспів по виробництву насіння можливе при відповідному розвитку матеріально-технічної бази насінництва для виробування і післязбиральної доробки насіння кукурудзи.

Рівень розвитку матеріально-технічної бази по доробці насіння кукурудзи зумовив декілька напрямків поглиблення спеціалізації і зростання концентрації його виробництва в насінницьких господарствах. В сировинних зонах кукурудзообробних заводів, технологічна схема яких дозволяє використовувати схему "поле - завод", відбувається укрупнення ділянок гібридизації і концентрація їх навколо кукурудзообробних заводів без розвитку бази по післязбиральній доробці качанів в насінницьких господарствах.

Кукурудзообробних заводів, на яких можливе використання технологічної схеми "поле-завод", - одилиці і розташовані вони переважно в Молдові та Краснодарському краї. Технологічне обладнання насінневих кукурудзообробних заводів України не дає змоги використовувати такі схеми збирання, а будівництво сучасних кукурудзообробних підприємств в ближчій перспективі проблематичне. Крім того, дефіцит сушильних потужностей, при їх фізичній та моральній зношеності, не дозволяє вчасно обробляти качани, які надходять з насінницьких господарств і вони зберігаються в буртах на відкритих площадках.

Тому, враховуючи сучасний рівень розвитку матеріально-технічної бази по доробці качанів, для реалізації поставленого завдання нами був обраний напрямок, який успішно реалізується на практиці. В насінницьких господарствах України, Ставропольського краю і Кабардино-Балкарії створюється і розвивається матеріально-технічна база, яка дозволяє механізувати процеси очистки та сортування качанів і проводити сушіння частини насінневого матеріалу. Висока ефективність виробництва насіння і швидка окупність капіталовкладень підтвердили економічну доцільність даного напрямку.

Проведена оцінка природних ресурсів області стосовно насінництва кукурудзи показала, що для гарантованого виробництва насіння кукурудзи сприятливі природні умови Південної та деяких ра-

йонів Центральної агрокліматичної зони.

Насінництвом кукурудзи у Вінницькій області займаються більше 200 господарств одинадцяти районів, розташованих в Центральній та Південній агрокліматичних зонах. Виробляється переважно насіння кукурудзи ранньо- та середньоранніх груп стиглості.

До 1989 р. площі ділянок гібридизації кукурудзи в області були стабільними. Під ділянки гібридизації відводилося 28 - 30 тис. га, або 14 % від площі в республіці.

Обсяги виробництва насіння в залізковій вазі за 1971-1991 роки, знаходились в інтервалі від 20 тисяч в 1980 до більш ніж 80 тисяч тонн в 1983 році. Коливання об'ємів виробництва по роках обумовлені, головним чином, врожайністю насінницьких посівів. Помітно впливало співвідношення площ посівів гібридів ранньо- і середньоранньої груп стиглості, оскільки останні більш продуктивні. За аналізований період середньостиглі гібриди на 55 % перевищували по продуктивності ранньостиглі.

З 1989 року, в зв'язку з скороченням державного замовлення і при відсутності альтернативних ринкових структур, виробництво гібридного насіння різко зменшилось.

За період 1985 - 1991 рр., спостерігалася тенденція зниження рівня концентрації виробництва насіння в насінницьких господарствах кукурудзоєючих районів області. В середньому, в господарствах області площа ділянок гібридизації скоротилась з 142 до 98 га, виробництво насіння з 276 до 191 т. Аналогічна тенденція спостерігається в Теплицькому районі. Середня площа ділянок гібридизації в насінницьких господарствах Теплицького району скоротилась з 140 га в 1984 році до 79 га в 1991.

При цьому питома вага посівів рядової кукурудзи в площі ріллі по області до 1991 року зросла більш ніж в два рази порівняно з 1978 роком, а питома вага насінницьких посівів зменшилась з 2,3 до 1,9 %. В Теплицькому районі питома вага насінницьких посівів в площі ріллі знизилась з 3,9 до 2,4 %.

Визначено, що рівень концентрації виробництва насіння в насінницьких господарствах зумовлювали такі фактори: потенціальні (природні) можливості області по виробництву насіння, потужність кукурудзообробних підприємств, кількість господарств та ін. Їх взаємодія відобразилась в протиріччі між обсягом виробництва насіннєвого матеріалу і строком його доробки, що зумовлювало якість одержуваного насіння.

На більшості кукурудзообробних заводів області період сушін-

ня гібридного насіння кукурудзи перевищував оптимальний період (25-30 діб). В середньому, за 1985 - 1991 рр. сушіння насіння тривало від 66 діб на Гайсинському до 43 діб на Котжанському кукурудзообробному заводі, що в 1,5 - 2 рази перевищує оптимальний період і негативно впливає на якість насіння. Крім того, ефективність роботи кукурудзообробних заводів знижувалася внаслідок неритмічного надходження насіння кукурудзи на доробку. Графік, побудований за даними Кублицького кукурудзообробного заводу (рис.1), показує, що тільки на 20-й день після початку збирання обсяг сушіння насіння досягає проектної потужності сушильного цеху, на протязі 25 днів надходження сировини перевищує продуктивність сушарок, в зв'язку з чим сирі качани тимчасово зберігалися в буртах на відкритих площадках, внаслідок чого якість насіння погіршувалася.

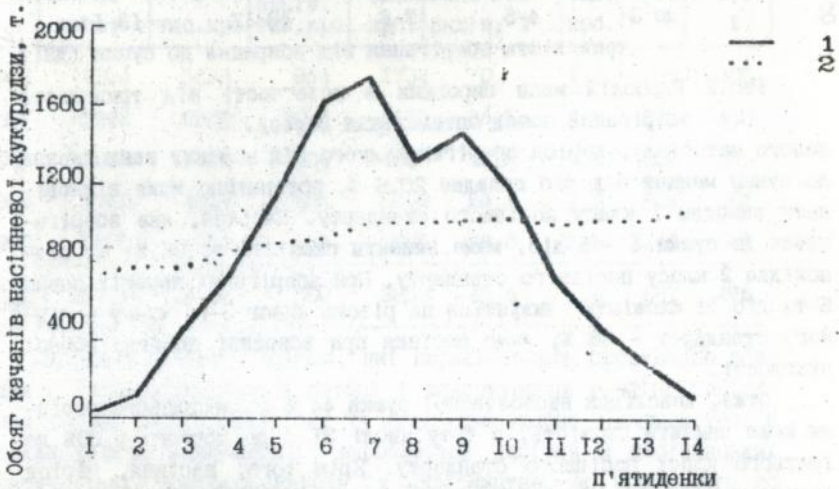

Рис.1 Динаміка надходження качанів насінневої кукурудзи на Кублицький кукурудзообробний завод 1984-1989 рр.: 1 - надходження качанів всього, т. фізична маса; 2 - пропускна спроможність сушарок т. фізична маса (з урахуванням фактичної вологості качанів).

Використовуючи результати досліджень Краснопопосовського С.І., і інтерполяції їх на об'єкт нашого дослідження, нами визначено розподіл маси качанів, з урахуванням перевищення оптимальних строків зберігання на кукурудзообробному підприємстві (рис. 2).

На основі цієї інформації нами встановлено, що обсяг насін-

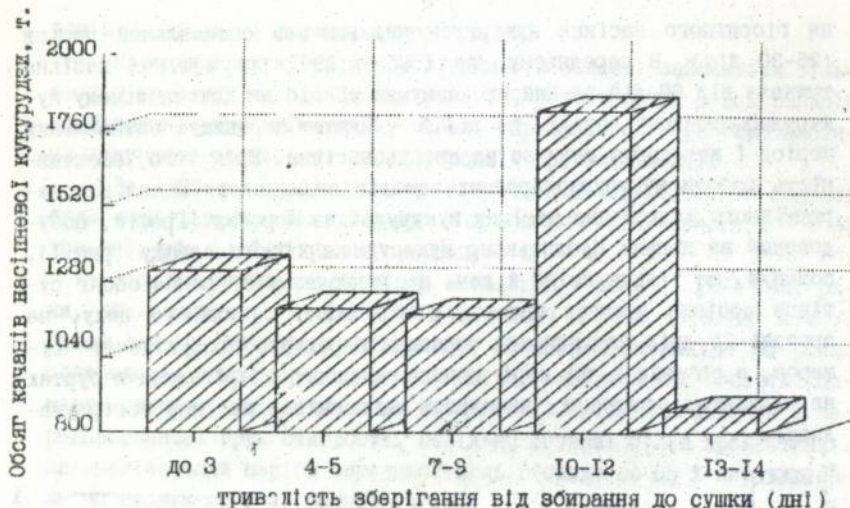

Рис.2 Розподіл маси сировини в залежності від тривалості зберігання понад оптимальний період.

невого матеріалу, період зберігання якого від моменту надходження до сушки менший 3-х діб складає 20,6 %, потенційно може відповідати вимогам I класу посівного стандарту. Насіння, яке зберігається до сушки 4 - 5 діб, може знизити схожість до 92 %, що відповідає 2 класу посівного стандарту. При зберіганні качанів понад 6-ть діб їх схожість знижується на рівень вимог 3-го класу посівного стандарту - 88 %, якщо насіння при збиранні досягло повної стиглості.

Отже, внаслідок несвоєчасної сушки 44 % заготовленого насіння може знизити схожість, в тому числі 31 % до другого і 69% до третього класу посівного стандарту. Крім того, насіння, період зберігання якого від моменту надходження до сушки складає більше 6-ти діб, не підлягає тривалому зберіганню.

Як показав аналіз, насінницькі господарства Теплицького району внаслідок зниження якості насіння при доробці втрачають майже 16 % чистого прибутку. У врожайні роки та при вирощуванні гібридів однієї групи стиглості втрати зростають.

Разом з тим, основні втрати, пов'язані з прихованим зниженням якості насіння поки що, головним чином, несе споживач. Дані табл. I. показують, що ефективність виробництва гібридного насіння в спецгоспах за 1986 - 1990 рр. висока, так прибуток від на-

лінійництва по району становив 3853 тис. крб, або в розрахунку на 1 га насінницьких посівів 1920 крб, що в 7 раз більше, ніж в середньому по рослинництву. В 1991 і 1992 роках обсяг виробництва насіння кукурудзи відповідно становив 3724 і 1835 ц залікової маси, при рівні рентабельності його виробництва відповідно 530 і 370 відсотків.

Таблиця I

Ефективність виробництва насіння кукурудзи
в Теплицькому районі

Роки	Продано насіння, ц (залікова маса)	Виручка від реалізації, тис.крб	Витрати на виробництво і реалізацію, тис.крб	Прибуток				Рівень рентабельності, %
				всього, тис.крб.	в т.ч. від ранньостиглих гібридів, %	на 1 га, тис.крб.	на 1 ц, крб.	
1986	6924	3628	894	2734	0	1,2	395	306
1987	7628	6226	1073	5153	36,5	2,3	675	480
1988	6659	4894	836	4059	42,5	1,8	608	485
1989	4766	4034	605	3429	54,9	1,6	609	567
1990	2892	4199	594	3605	66,0	2,9	1246	607
в середньому	5774	4596	800	3853	40,8	1,9	667	475

Однією з основних причин, які перешкоджають проведенню збирання і доробки насіння в потоці і додержуванню графіка надходження насінницького матеріалу на кукурудзообробне підприємство, є низький рівень концентрації виробництва насіння в насінницьких господарствах, розпорощеність їх виробництва, що призводить до зниження темпів збирання і доробки і негативно впливає на якість насіння. Крім того, ситуацію ускладнює відомча роз'єднаність стадій технологічного процесу збирання та доробки насіннєвого матеріалу, коли збирання, доочищення і сортування качанів здійснюється в господарствах, а сушіння, калібрування, протруєння, затарювання і зберігання на кукурудзообробних підприємствах Державно-окомітету хлібопродуктів.

Аналіз факторів, лімітуючих рівень концентрації виробництва насіння в спецгоспах показав, що, головним чином, їх обмежує низький рівень розвитку бази по первинній доробці качанів, внаслідок чого основні технологічні процеси по їх доочищенню і сорту-

ванню виконуються вручну. Це підтверджує позитивна кореляція між площею ділянок гібридизації і трудовими ресурсами в Теплицькому районі за 1983 - 1990 р.р. ($r = 0,66$). Крім того, нераціональний рівень концентрації виробництва гібридного насіння в насінницьких господарствах обумовила практика зрівнювального планування, прагнення сільськогосподарських органів використати високо-рентабельне насінництво кукурудзи, як фактор вирівнювання прибутковості господарств.

Поглиблення спеціалізації і зростання концентрації насінництва кукурудзи є істотним фактором зростання ефективності його виробництва. Результати аналізу показують, що зростання рівня концентрації виробництва насіння в кращих господарствах сприяє росту продуктивності ділянок гібридизації, зниженню матеріально-грошових і трудових витрат на 1ц насіння (табл.2).

Таблиця 2

Залежність ефективності насінництва кукурудзи від рівня концентрації виробництва насіння в спецгоспах Теплицького району (в середньому за 1983 - 1990 рр.)

Питома вага ділянок гібридизації в загальній площі, %	Кількість господарств в групі	В середньому по групах				
		площа ділянок гібридизації, га	врожайність ц/га	продано насіння на 1 господарство, ц	собівартість 1 ц, крб.	трудомісткість 1 ц, л. год.
а) ранньостиглі гібриди						
до 4	12	70	13.1	918	32.1	3.3
від 4 до 7	30	121	17.6	2128	24.7	2.6
більше 7	10	166	20.5	3411	21.6	2.3
в середньому	52	118	17.8	2192	24.6	2.6
б) середньоранні гібриди						
до 4	20	111	31.7	3509	14.2	1.8
від 4 до 7	44	128	37.4	4351	13.4	1.6
більше 7	18	138	36.5	5034	12.6	1.4
в середньому	82	126	33.9	4297	13.4	1.6

Результати досліджень показують, що обґрунтування раціонального рівня концентрації виробництва гібридного насіння в спецгоспах повинно вирішуватися у взаємозв'язку з усіма організаційно-економічними умовами господарської діяльності конкретного господарства, а також з комплексом зовнішніх по відношенню до насін-

ницького господарства обставин: формою кооперування при виробництві насіння, яка умовляє організацію їх виробництва.

Аналіз організаційно-економічних умов виробництва гібридного насіння кукурудзи у Вінницькій області взагалом і Теплицькому районі зокрема, свідчить, що існуюча організація насінництва кукурудзи не відповідає вимогам ринкової економіки і потребує вдосконалення. Більш сприятливі передумови для зростання ефективності насінництва кукурудзи складаються в умовах інтегрованих агропромислових об'єднань по насінництву кукурудзи. Однією з них є організована в Теплицькому районі асоціація по насінництву кукурудзи - АНК "Теплик".

Технологічну схему виробництва насіння в асоціації відображає рис. 3. Концентрацію виробництва насіннєвого матеріалу в господарствах обмежує: площа ріллі, структура виробництва, забезпеченість трудовими і матеріально-технічними ресурсами. З урахуванням перспективи концентрації виробництва гібридного насіння в насінницьких господарствах кількість їх буде зменшуватись, тому вони поділені на дві категорії: базові і супутники. В перших концентрація виробництва гібридного насіння може досягати межі, обумовленої можливостями сівозміни. В них розвивається матеріально-технічна база для механізованої післязбиральної доробки, тимчасового зберігання, а при необхідності може здійснюватися замкнутий цикл виробництва насіння.

Насінницькі господарства-супутники вирощують насіння кукурудзи під опікою базових насінницьких господарств. Рівень концентрації виробництва насіння у них нестабільний і нижчий, ніж в базових господарствах. В цій категорії господарств матеріально-технічна база обмежується засобами для вирощування, збирання і первинної доробки насіння, при можливості використання потужностей по доробці базових господарств.

Верхньою межею концентрації виробництва насіння в спецгоспах виступає агротехнічний фактор - можливість насичення сівозмін насінницькими посівами кукурудзи. Основним резервом розширення насінницьких посівів кукурудзи є скорочення рядових посівів цієї культури. Економічна доцільність такого заміщення буде мати місце, якщо прибуток за насіння кукурудзи буде забезпечувати можливість придбання фуражу більше, ніж врожай рядового зерна з площі зайнятої ділянками гібридизації. При сучасному насиченні сівозмін цієї землі цукровими буряками раціональний рівень концентрації насінницьких посівів кукурудзи складає близько 8-10 % посівних площ

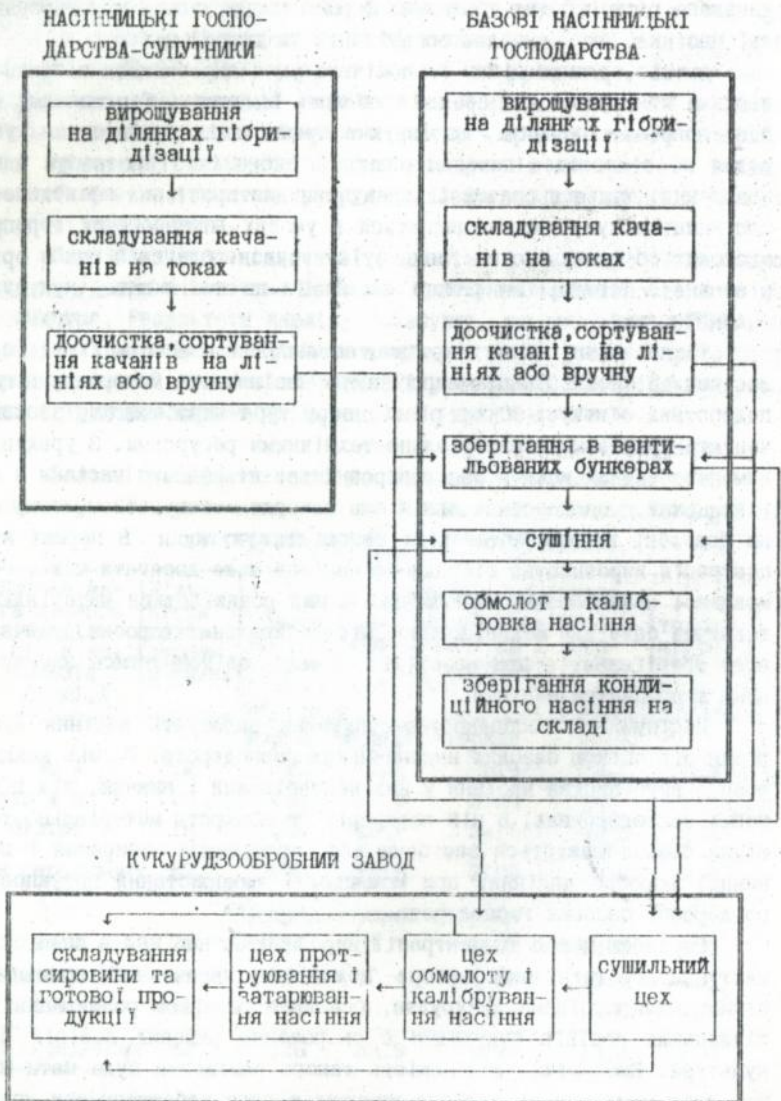

Рис. 3. Технологічна структура виробництва гібридного насіння кукурудзи в асоціації "Теплиця"

господарств і дозволяє витримувати просторову ізоляцію. При такому насиченні існуючі рівні концентрації виробництва насіння кукурудзи можуть бути збільшені у 2 - 2,5 рази.

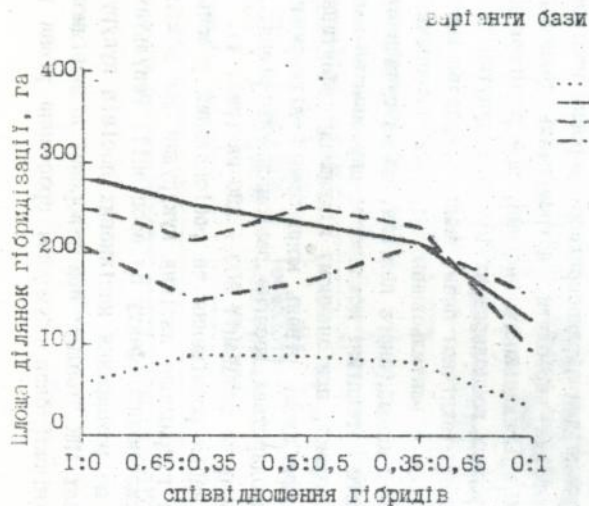
Для оптимізації рівня концентрації виробництва насіння в спецгоспах асоціації використана розроблена за нашою участю методика і програмне забезпечення, які реалізовані на ПЕОМ IBM PC AT. В економіко-математичній моделі програми поряд з організаційно-економічними факторами процесу виробництва насіння враховувались біологічні та господарські характеристики гібридів, які вирощувались.

Модель забезпечує розрахунок оптимальних варіантів розміщення та рівня концентрації виробництва насіння кукурудзи з врахуванням кількості та складу базових господарств, потужностей по доробці насіння в насінницьких господарствах та на кукурудзообробному підприємстві, співвідношенням обсягів виробництва насіння гібридів різних груп стиглості.

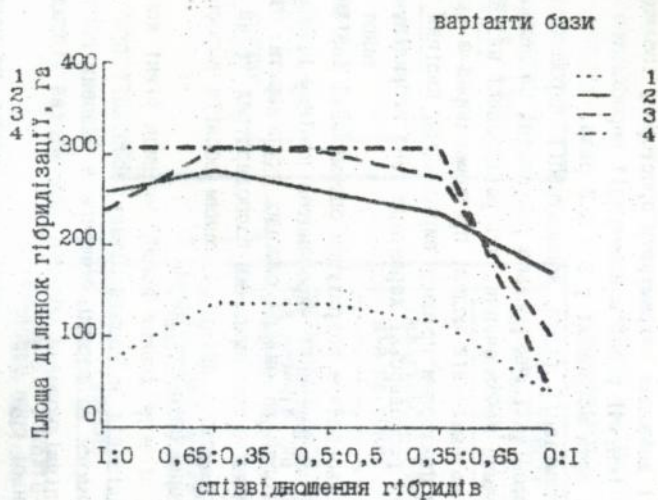
В процесі моделювання досліджувались рівні концентрації ділянок гібридизації в господарствах асоціації при 4-х варіантах комплексів машин по доробці качанів в базових господарствах і 5 варіантах співвідношення обсягів виробництва гібридів ранньо- та середньоранньої груп стиглості.

Аналіз результатів оптимізації показує, що наявна матеріально-технічна база для післязбиральної доробки насіння в асоціації "Теплик" дозволяє виробляти, дотримуючись технологічних вимог, близько 2400 т кондиційного насіння, при розмірах ділянок гібридизації в базових господарствах 135 га і супутниках 60 га. Розвиток матеріально-технічної бази, який передбачає використання комбінації сушарок і вентиляційних бункерів забезпечить виробництво близько 4000 т кондиційного насіння, що на сучасному етапі дозволить вичерпати потенційні можливості виробництва насіння кукурудзи в АНК "Теплик", при значному підвищенні ефективності його виробництва. При цьому рівень концентрації ділянок гібридизації в базових господарствах досягне раціонального рівня: 300 - 360 га, при середньому по асоціації 200 - 250 га (рис. 4).

Оптимізація розміщення та раціональний рівень концентрації виробництва гібридного насіння кукурудзи дає можливість досягти суттєвого системного ефекту по асоціації. Результати моделювання показують, що розширення насінневих посівів кукурудзи в базових господарствах АНК "Теплик" при створенні відповідного рівня матеріально-технічної бази обумовлює зростання рівня рентабельності

а) середній рівень концентрації насінницьких посівів в господарствах АНК.

б) рівень концентрації насінницьких посівів в базових господарствах АНК.

Рис. 4. Залежність площі ділянок гібридизації в насінницьких господарствах АНК "Теплик" від варіантів матеріально-технічної бази по доробці качанів.

насіниництва кукурудзи в асоціації на 35-40 % при скороченні загальної площі ділянок гібридизації в АНК на 130-150 га і зростанні врожайності з 21,0 до 23,3 ц/га кондиційного насіння. При цьому в розрахунку на 1 тону кондиційного насіння витрати на транспортування знизяться на 40 %, виробничі та приведені витрати - відповідно на 10-15 %.

Із складу господарств асоціації нами виділений колгосп ім. Леніна, на базі якого розглядалися питання концентрації виробництва гібридного насіння на рівні насінницьких господарств. Як показали наші дослідження в базовому насінницькому господарстві раціональний рівень концентрації ділянок гібридизації складає 310 га. Обсяг виробництва складе, в залежності від співвідношення ділянок гібридизації гібридів ранньо-і середньоранніх груп стиглості, від 822 до 1395 тонн. Для досягнення цього рівня необхідно: довести забезпеченість галузі насінництва базового господарства основними та оборотними виробничими ресурсами в цінах 1991 року до рівня: 377,3 і 50,8 тис. крб.

Аналіз використання матеріально-технічної бази насінництва кукурудзи показав, що більш ефективно використання технічних засобів і поточне збирання насінницьких посівів при схемі посіву батьківських форм 6 : 2 забезпечує використання системи машин, яка включає прокошувач батьківської форми (переобладнаний КІР - 1,5) і лінію по доочищенню качанів. Використання лінії по доочищенню качанів дозволяє підвищити продуктивність праці при доочищенні і сортуванні качанів в 8,6 раза, причому будівництво її в насінницьких господарствах економічно доцільно, якщо коефіцієнт використання її потужності більший 0,5.

Оптимізація рівня концентрації виробництва гібридного насіння в базовому спеціалізованому господарстві колгоспі ім. Леніна забезпечить зростання обсягів виробництва гібридного насіння кукурудзи в 3 рази, доля насіння у виробництві товарної продукції рослинництва підвищиться з 16 до 51,4 %, в чистому прибутку з 28,4 до 69,5 %. Рівень рентабельності виробництва насіння кукурудзи може зрости в 1,3 рази і складатиме при вирощуванні насіння ранньостиглих гібридів 495 %, середньоранніх 619 %.

В заключній частині дисертації містяться висновки і рекомендації, в яких сформульовані науково-практичні пропозиції:

1. Одним із найбільш вагомих організаційних факторів підвищення ефективності насінництва кукурудзи є доведення рівня концентрації його виробництва в спеціалізованих господарствах до оп-

тимального. Визначення останнього було предметом наукового пошуку.

2. Аналіз стану виробництва гібридного насіння кукурудзи в Вінницькій області свідчить про те, що тут складаються сприятливі природні умови для гарантованого його виробництва. Проте за останні роки в області спостерігалось зниження обсягу виробництва гібридного насіння кукурудзи. Це зумовлено скороченням державного замовлення при відсутності альтернативних ринкових структур, зрушенням зовнішнього ринку.

3. Об'єктивними причинами зниження концентрації виробництва насіння кукурудзи в насінницьких господарствах області є відсутність сучасної матеріально-технічної бази насінництва кукурудзи, практика знеосібленого планування, прагнення сільськогосподарських органів використати високорентабельне насінництво кукурудзи, як фактор вирівнювання прибутковості господарств.

4. Низький рівень концентрації виробництва насіння в кращих насінницьких господарствах знижував середню продуктивність ділянок гібридизації, якість насіння і ефективність його виробництва.

5. Дослідженнями встановлено, що сприятливіші передумови для оптимізації рівня концентрації насінницьких посівів, зростання ефективності виробництва насіння кукурудзи створюються в умовах інтегрованих агропромислових об'єднаннях. Підтвердженням цьому є результати виробничої перевірки.

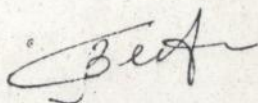
6. Оптимальний рівень концентрації виробництва насіння в насінницьких господарствах, як складової частини агропромислового формування по насінництву кукурудзи, повинен враховувати інтереси об'єднання (асоціації) і кожного його члена.

7. Концентрації виробництва насіння в спеціалізованому господарстві визначається рядом біологічних, технологічних та організаційно-економічних факторів. Найбільш ефективним методом оптимізації рівня концентрації виробництва насіння в спеціалізованих господарствах є економіко-математичне моделювання.

8. Встановлено, що при сучасних умовах раціональний рівень концентрації насінницьких посівів кукурудзи коливається в межах 8 - 10 % загальної посівної площі господарств. При такому насиченні сівозмін і створенню відповідної матеріально-технічної бази насінництва існуючий рівень концентрації виробництва насіння кукурудзи може бути підвищений в 2 - 2,5 рази.

СПИСОК РОБІТ, ОПУБЛІКОВАНИХ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Розрахунок параметрів виробничої програми по насінництву кукурудзи за допомогою ЕОМ. /Інформ. листок № 053-90 НТІ Запорізького філіалу, - 1990. - 4 с. /рос./
2. Оптимізація об'ємів та розміщення виробництва гібридного насіння кукурудзи в зоні діяльності виробничих систем (асоціацій). Методичні рекомендації. - М.: ВАСГНІЛ, - 1991. - 31 с. /рос./
3. Науково-виробнича кооперація в насінництві кукурудзи. /Матеріали міжрегіон. науково - практич. конференції "Розвиток форм власності багатокладної економіки і кооперації в АПК в умовах ринку". - М.: ВНИДЕСГ, УНДІАПБ, - 1991. - 2 с. /рос./
4. Агроекономічні обмеження рівня концентрації виробництва насіння кукурудзи в спеціалізованих господарствах. // Дніпропетровськ: Бюлл. Інституту кукурудзи УААН. - 1993. - № 77. - 1 с. /рос./
5. Ефективність оптимізації розміщення і рівня концентрації виробництва насіння кукурудзи в зоні діяльності науково-виробничої асоціації "Теплик". // Дніпропетровськ: Бюлл. Інституту кукурудзи УААН. - 1993. - № 77. - 1 с. /рос./

Підписано до друку 20.07.93 р. Формат 60x84 1/16.

Обсяг I ум.др.ар. Тираж 100. Заказ N 148

Ротапрінт Інституту кукурудзи УАН.

AB 27.931

AB 27.931